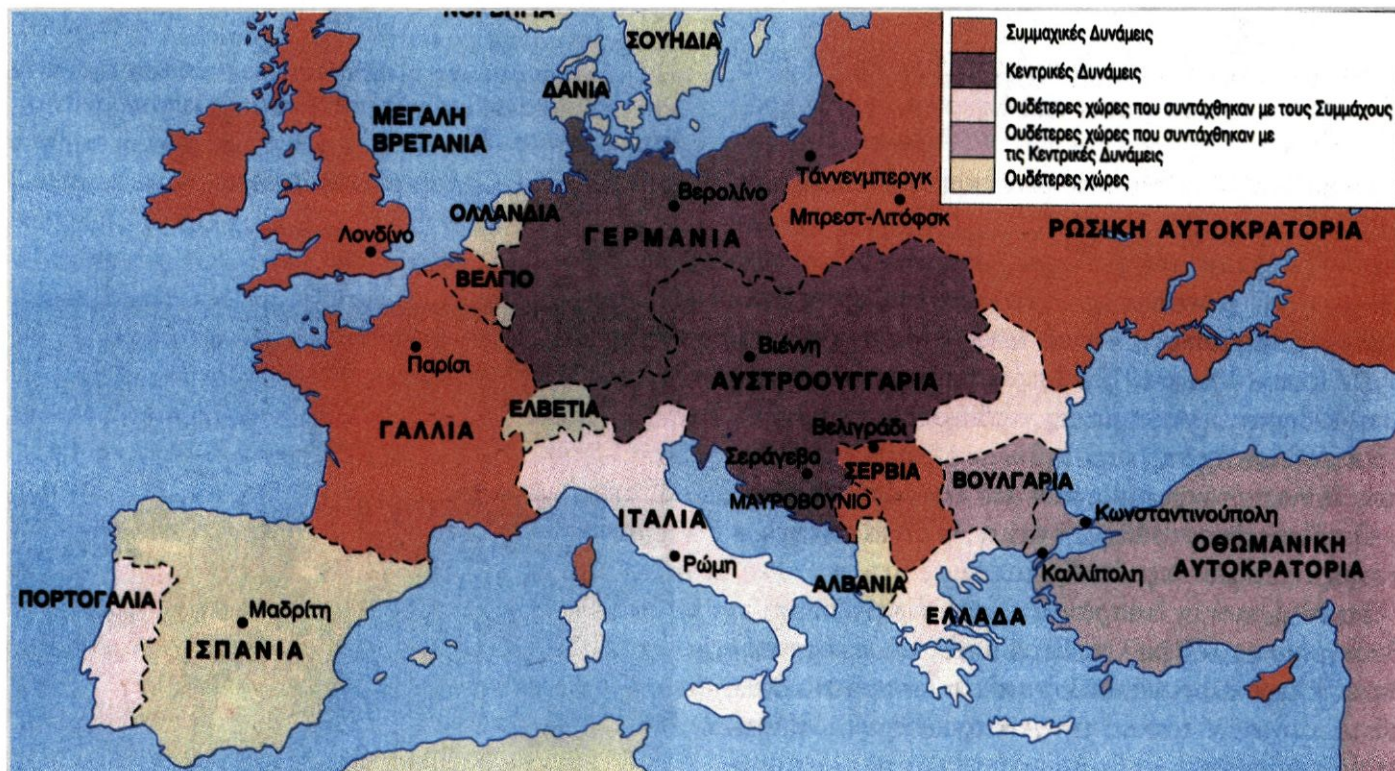

2. Η ΔΙΞΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Η ΕΚΒΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1914-1918)

Το δυτικό μέτωπο. Η πολεμική προσπάθεια της Γερμανίας στράφηκε πρώτα και κύρια κατά της Γαλλίας. Για την καλύτερη ανάπτυξη των γερμανικών στρατευμάτων παραβιάστηκε η ουδετερότητα του Βελγίου, οι δυνάμεις του οποίου αντιστάθηκαν σθεναρά. Οι γερμανικές δυνάμεις όμως διέθεταν συντριπτική αριθμητική υπεροχή και ύστερα από μία περίπου εβδομάδα εισέβαλαν στη Γαλλία με κατεύθυνση το Παρίσι. Οι Γάλλοι κατόρθωσαν να αναχαιτίσουν τη γερμανική προέλαση στον ποταμό Μάρνη, προωθώντας στο μέτωπο στρατεύματα με κάθε μέσο. Τελικά το μέτωπο σταθεροποιήθηκε και οι αντίπαλοι άνοιξαν χαρακώματα, τα οποία επρόκειτο να γίνουν το βασικότερο χαρακτηριστικό του Μεγάλου Πολέμου. Επί τέσσερα χρόνια οι αντίπαλοι πολέμησαν πίσω από τα χαρακώματα αυτά, όπου έμελλε να ταφεί το άνθος της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Βρετανίας, σε έναν πόλεμο στάσιμο και μονότονο, που φαινόταν πως δε θα τελείωνε ποτέ.

Στο ανατολικό μέτωπο, όπου οι Γερμανοί και οι Αυστριακοί πολεμούσαν κατά των Ρώσων, οι αντίπαλοι διατήρησαν μεγαλύτερη σχετική κινητικότητα, δεν μπόρεσαν όμως ούτε εκεί να καταφέρουν ο ένας στον άλλον αποφασιστικά πλήγματα πριν από το 1917, παρά τις τεράστιες απώλειες σε άνδρες και πολεμικό υλικό.

Η Ευρώπη τις παραμονές του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Για τη λύση του αδιεξόδου, στο οποίο είχαν οδηγηθεί οι στρατοί των εμπολέμων από την αρχή ακόμη του πολέμου, επιστρατεύτηκε η τεχνολογία, η οποία, εκτός από τις τεχνικές βελτιώσεις και την ευρεία χρήση του πολυβόλου και του πυροβόλου, έδωσε τα δηλητηριώδη αέρια το 1915 και το άρμα μάχης το 1916. Προσαρμόστηκαν επίσης στις απαιτήσεις του πολέμου των χαρακωμάτων δύο παλαιά όπλα, η χειροβομβίδα και το ολμοβόλο, και εισήχθη και διαδόθηκε ταχύτατα η χρήση του αυτοκινήτου στις μεταφορές. Επιπλέον, άρχισε να διαφοροποιείται και να αυξάνεται η χρήση ενός ακόμη γνωστού πολεμικού μέσου, του αεροπλάνου. Από αναγνωριστικό στην αρχή, το αεροπλάνο εξελίχθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου σε βομβαρδιστικό πρώτα και κατόπιν σε καταδιωκτικό, μορφές με τις οποίες και καθιερώθηκε. Για πρώτη φορά στην ιστορία της γηραιάς ηπείρου τα περισσότερα θύματα σε καιρό πολέμου τα προκαλούσαν όχι οι επιδημίες και οι κακουχίες αλλά τα φονικά όπλα των εμπολέμων.

Φωτογραφίες χαρακωμάτων από το δυτικό μέτωπο. Τα χαρακώματα αποτέλεσαν σύστημα αμυντικών οχυρώσεων, το οποίο προσέδωσε μια στατική μορφή στις πολεμικές επιχειρήσεις, συντελώντας στην παράταση του πολέμου, στην αίσθηση της ματαιότητας της πολεμικής προσπάθειας και σε σκληρή δοκιμασία της ψυχικής ισορροπίας των στρατιωτών.

Γαλλικά αεροσκάφη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Η αεροπλοΐα αναπτύχθηκε ταχύτατα στις αρχές του 20ού αιώνα, κυρίως για στρατιωτικούς λόγους. Τα αεροπλάνα χρησιμοποιήθηκαν ήδη από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, σε περιορισμένο όμως βαθμό και κυρίως για αναγνώριση του εχθρού και για βομβαρδισμούς.

ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	
Τριπλή Συνεννόηση - Σύμμαχοι	Τριπλή Συμμαχία - Κεντρικές Δυνάμεις
Μεγάλη Βρετανία Γαλλία Ρωσία Σερβία Βέλγιο Ιαπωνία Ιταλία (1915) Ρουμανία (1916) ΗΠΑ (1917) Ελλάδα (1917)	Γερμανία Αυστροουγγαρία Οθωμανική Αυτοκρατορία Βουλγαρία (1915) Ρουμανία (Μάιος-Νοέμβριος 1918)

Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος. Στο μεταξύ ο πόλεμος επεκτάθηκε γεωγραφικά και έγινε πραγματικά παγκόσμιος, καθώς οι αρχικοί αντίπαλοι προσπαθούσαν να προσεταιριστούν τις ουδέτερες χώρες με κάθε δυνατό μέσο. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, που έσπευσε να ταχθεί με το μέρος των Κεντρικών Δυνάμεων (Τριπλής Συμμαχίας) τον Νοέμβριο του 1914, διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο εξαιτίας της στρατηγικής θέσης που κατείχε. Η έξοδος των Τούρκων στον πόλεμο λειτούργησε σαν καταλύτης σε μια τεράστια γεωγραφική περιοχή και διευκόλυνε την έξοδο και άλλων χωρών. Την άνοιξη του 1915 οι Σύμμαχοι (Τριπλή Συνεννόηση) κατόρθωσαν να αποσπάσουν την

Ιταλία από τους παλαιούς της συμμάχους, τη Γερμανία και την Αυστρία, με διάφορες εδαφικές υποσχέσεις σε βάρος της Αυστρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου οι Κεντρικές Δυνάμεις κατόρθωσαν να προσεταιριστούν τη Βουλγαρία, ενώ οι προσπάθειες των Συμμάχων να προσεταιριστούν την Ελλάδα τελεσφόρησαν μόλις τον Ιούνιο του 1917, μέσα σε συνθήκες εθνικού διχασμού. Στο μεταξύ η Σερβία είχε υποκύψει στα συντονισμένα πλήγματα από την Αυστρία και τη Βουλγαρία, ενώ οι Βρετανοί είχαν αποτύχει να εκπορθήσουν τα Στενά στη χερσόνησο της Καλλίπολης πολέμησαν με πείσμα και πέθαναν χιλιάδες στρατιώτες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας (1915).

Στους ωκεανούς διεξαγόταν ένας εξίσου πεισματώδης πόλεμος υποβρυχίων, που προξένησε τεράστιες ζημιές στην εμπορική ναυτιλία τόσο των εμπολέμων όσο και των ουδετέρων. Η απεριόριστη χρήση του υποβρυχίου συνέβαλε στην έξοδο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής από την ουδετερότητα το 1917, ύστερα από πολλούς δισταγμούς και προειδοποιήσεις των Αμερικανών προς τη Γερμανία να τερματίσει τις επιθέσεις εναντίον αμερικανικών εμπορικών πλοίων. Το έτος αυτό η έξοδος των ΗΠΑ στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων, η άνοδος του ανένδοτου πολιτικού Κλεμανσό στη γαλλική πρωθυπουργία και η **Ρωσική Επανάσταση** υπήρξαν καθοριστικής σημασίας γεγονότα για την τελική έκβαση του πολέμου.

Στο δυτικό μέτωπο η γερμανική επίθεση το καλοκαίρι του 1918 δεν εξελίχτηκε στην κλίμακα και την έκταση που ανέμενε η γερμανική στρατιωτική ηγεσία. Με την αποτυχία της κατέρρευσε και η κλονισμένη ήδη πίστη των Γερμανών στη νίκη κατά των Συμμάχων. Από τον Αύγουστο το μέτωπο άρχισε να μετακινείται προς τα ανατολικά. Η τύχη του πολέμου είχε κριθεί.

Το μακεδονικό μέτωπο και το τέλος του πολέμου. Το φθινόπωρο του 1918 ηττήθηκαν και συνθηκολόγησαν η Βουλγαρία και λίγο αργότερα η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Αυστρία, η-οποία ουσιαστικά δεν υπήρχε με την ίδια μορφή με την οποία είχε αρχίσει τον πόλεμο κατά της Σερβίας: Τσέχοι, Πολωνοί, Νοτιοσλάβοι και Μαγυάροι είχαν αποδεδουλευτεί και βρίσκονταν στο στάδιο της ίδρυσης εθνικών κρατών.

Το τέλος είχε φτάσει και για τη Γερμανία. Στις 11 Νοεμβρίου υπογράφηκε η ανακωχή και σίγησαν τα κανόνια στο δυτικό μέτωπο.

Οι συνέπειες του πολέμου. Τελείωσε έτσι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ύστερα από τεράστιες καταστροφές και μεγάλες πολιτικές και κοινωνικές αναστατώσεις. Από τα 65 εκατομμύρια άνδρες που επιστρατεύτηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου πάνω από 10 εκατομμύρια σκοτώθηκαν στα διάφορα πεδία των μαχών και 20 εκατομμύρια τραυματίστηκαν. Τα θύματα ανάμεσα στους αμάχους δεν ήταν λιγότερα από τους νεκρούς στρατιώτες.

Τα «14 σημεία» του Ουίλσον

1. Όχι μυστικές συνθήκες.
2. Ελεύθερη πρόσβαση στις θάλασσες σε καιρό ειρήνης ή πολέμου.
3. Ελεύθερο διεθνές εμπόριο.
4. Επιδίωξη αποπλισμού από όλες τις χώρες.
5. Οι αποικίες να έχουν λόγο για το μέλλον τους.
6. Ο γερμανικός στρατός να εγκαταλείψει τη Ρωσία.
7. Το Βέλγιο να γίνει ανεξάρτητο.
8. Η Γαλλία να ξαναπροσπαθήσει την Αλσατία και τη Λορραίνη.
9. Να καθοριστούν τα σύνορα μεταξύ Αυστρίας και Ιταλίας.
10. Αυτοδιάθεση των λαών της Ανατολικής Ευρώπης.
11. Η Σερβία να έχει πρόσβαση στη θάλασσα.
12. Αυτοδιάθεση των λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
13. Η Πολωνία να γίνει ανεξάρτητο κράτος με πρόσβαση στη θάλασσα.
14. Να ιδρυθεί η Κοινωνία των Εθνών.

Δυσκολότερο να υπολογιστεί είναι το ηθικό τίμημα του πολέμου. Η προβολή της νίκης ως υπέρτατου σκοπού που δικαιολογεί όλα τα μέσα υποβίβασε τις βασικές αξίες του δυτικού πολιτισμού. Ο πόλεμος εξασθένησε και υπονόμησε θεσμούς και αξίες, όπως την κοινοβουλευτική δημοκρατία*, τα φιλελεύθερα ιδεώδη και την ελεύθερη οικονομία, και εισήγαγε ή επέτεινε άλλους θεσμούς, όπως τον κρατικό παρεμβατισμό* στην οικονομία και την παρέμβαση των στρατιωτικών στην πολιτική.

Ο πόλεμος οδήγησε επίσης στην αναθεώρηση πολλών αρχών και δογμάτων που ρύθμιζαν έως τότε τις διεθνείς σχέσεις. Η δήλωση του προέδρου των ΗΠΑ Ουίλσον (Woodrow Wilson) για την αυτοδιάθεση των λαών (τα περίφημα «14 σημεία»), που δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 1918, προσέδωσε ιδεολογική υπόσταση στη σύρραξη και επιτάχυνε την αποσταθεροποίηση και τη διάλυση των δύο πολυεθνικών αυτοκρατοριών της Ευρώπης, της Αυστροουγγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το κόστος του πολέμου αποδείχτηκε πολύ μεγαλύτερο από αυτό που μπορούσαν να υπολογίσουν το 1914 οι αντίπαλοι. Τόσο οι εδαφικές υποσχέσεις όσο και τα δάνεια περιέπλεξαν ακόμη περισσότερο τις διακρατικές σχέσεις, αύξησαν τις ξένες επιρροές και επεμβάσεις και υποβίβασαν γενικά το επίπεδο των διεθνών σχέσεων. Για να κερδηθούν η Ιταλία και η Ελλάδα, οι Σύμμαχοι προέβησαν σε παραχωρήσεις σε βάρος της Αυστρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι οποίες δεν ήταν δυνατόν να ικανοποιηθούν χωρίς να προκαλέσουν αναστατώσεις που δε συνέφεραν ούτε στους ηττημένους ούτε στους νικητές. Ανάλογες ήταν οι επιδράσεις των συγκρουόμενων συμμαχικών υποσχέσεων στους Άραβες και στους Εβραίους. Τόσο η Βρετανία όσο και η Γαλλία, αλλά κυρίως η πρώτη, υποστήριξαν την επανάσταση των Αράβων και προώθησαν την εθνική αποκατάστασή τους, ενώ παράλληλα υποσχέθηκαν (η Βρετανία ανέλαβε επίσημα το 1917) να προωθήσουν την ίδρυση εθνικής εστίας των Εβραίων.

Ερωτήσεις

1. Να αναφερθείτε στη σημασία της τεχνολογίας για την εξέλιξη και την έκβαση του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.
2. Τι ήταν τα «χαρακώματα» και γιατί αποτέλεσαν το βασικότερο χαρακτηριστικό του πολέμου;
3. Ποια ήταν η στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τους Συμμάχους κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;

3. Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Οι εκκρεμότητες της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου άφησε ανοικτά το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων και αυτό των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου. Τα ελληνοαλβανικά σύνορα αποφασίστηκαν τελικά από ειδική διεθνή επιτροπή, της οποίας τα μέλη όρισαν οι μεγάλες δυνάμεις, ιδίως δε οι κατ' εξοχήν ενδιαφερόμενες Ιταλία και Αυστρία. Με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, στις 4/17 Δεκεμβρίου 1913, οι μεγάλες δυνάμεις επιδίκασαν στην Αλβανία τις επαρχίες Χιμάρας, Αργυροκάστρου και Κορυτσάς, όπου ο πληθυσμός ήταν στην πλειονότητά του ελληνικός. Το ζήτημα όμως των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου δε λύθηκε τότε, παρά τη δέσμευση των μεγάλων δυνάμεων να ασκήσουν στην Πύλη τις δέουσες πιέσεις, ώστε να αναγνωρίσει την ελληνική κυριαρχία.

Η διάσταση απόψεων μεταξύ Κωνσταντίνου και Βενιζέλου

«Η βασική διάσταση με αντικείμενο τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας θα ήταν δύσκολο να χαρακτηριστεί σαν επιφανόμενο της βαθύτερης αντιθέσεως δύο ριζικά διάφορων πολιτικοκοινωνικών μερίδων, των ανδρούμενων φιλελευθέρων αστών και του παλαιού "συντηρητικού κατεστημένου". Εστω κι αν η στάση του Βενιζέλου ή του Κωνσταντίνου ήταν, ως έναν τουλάχιστον βαθμό, συναρτημένη με τη συναισθηματική κλίση ή την ιδεολογική συγγένεια προς τη μία ή την άλλη από τις εμπόλεμες παρατάξεις, το βασικό κίνητρο στην επιλογή τους ήταν η καλύτερη εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος – όπως διαγράφονταν μέσα από την ειδικότερη αντίληψή τους για τη βαθύτερη σημασία και την πιθανή έκβαση της παγκόσμιας διαμάχης [...]. Η πόλωση των πολιτικών δυνάμεων και του εκλογικού σώματος γύρω από τους δύο φορείς της αντιθέσεως ήταν αναπόφευκτη, αφότου ιδίως ο Κωνσταντίνος, με την επίμονη αντίδραση στην παρεμβατική πολιτική των Φιλελευθέρων, συντελούσε στην πολιτικοποίηση – με τη στενότερη έννοια του όρου – της αντιγνωμίας του με τον υπεύθυνο πρωθυπουργό».

Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική*, τ. Α', Εστία, Αθήνα 2001', σ. 111-112.

Η στάση της Ελλάδας κατά την κήρυξη του πολέμου και η διαφωνία Κωνσταντίνου - Βενιζέλου. Στον αυστροσερβικό πόλεμο η ελληνική κυβέρνηση έκρινε ότι η Ελλάδα θα έσπευδε να βοηθήσει τη Σερβία μόνο στην περίπτωση κατά την οποία τη χώρα αυτή προσέβαλλε στρατιωτικά η Βουλγαρία. Η γενίκευση όμως του ευρωπαϊκού πολέμου αχρήστευσε τον γνώμονα αυτόν της ελληνικής πολιτικής. Ο Βενιζέλος έκρινε πως η νέα κατάσταση επέβαλλε στην Ελλάδα να διατελεί σε επιφυλακή, εν αναμονή προτάσεων από την Τριπλή Συνεννόηση για την έξοδό της από την ουδετερότητα, στο πλευρό της Αγγλίας και της Γαλλίας, δηλαδή των δυνάμεων τις οποίες θεωρούσε ότι θα υπερίσχυαν στον πόλεμο. Εξάλλου, με τις χώρες αυτές την Ελλάδα συνέδεε και η πίστη στις φιλελεύθερες δημοκρατικές αρχές. Αντιθέτως, ο υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Στρέιτ, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και το Γενικό Επιτελείο έκριναν ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να τηρήσει «*διαρκή ουδετερότητα*», κατά τον Στρέιτ, επειδή θεωρούσαν ότι η ουδετερότητα ήταν απαραίτητη στη χώρα, ύστερα από την πρόσφατη πολεμική περιπέτεια και την εδαφική επέκτασή της.

Εξαιτίας της διαφωνίας στους κόλπους της πολιτικής ηγεσίας της χώρας ξέσπασε πολιτική κρίση, η οποία εκδηλώθηκε την 25η Αυγούστου 1914 με την υποβολή παραίτησης της κυβέρνησης από τον Βενιζέλο, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή από τον Κωνσταντίνο.

Η ουδετερότητα της Ελλάδας έγινε ακόμη πιο επικίνδυνη για τη χώρα, όταν τον Φεβρουάριο του 1915 η αγγλική κυβέρνηση, εν όψει της επιχείρησης κατά των Στενών που προετοίμαζε, πρότεινε στην Ελλάδα να συμμετάσχει στην επιχείρηση με αντάλλαγμα «*σπουδαίες*» εδαφικές παραχωρήσεις στα παράλια της Μικράς Ασίας. Η προσφορά ήταν άκρως δελεαστική για την ελληνική κυβέρνηση. Αποτελούσε συνάμα η αγγλική πρόταση προειδοποίηση ότι η Αγγλία δε θα ανεχόταν την Ελλάδα ουδέτερη από τη στιγμή που θα έθετε σε εφαρμογή την επιχείρηση για την εκπόρθηση των Στενών. Ο Βενιζέλος εγκατέλειψε τότε και τους τελευταίους δισταγμούς του για την έξοδο της Ελλάδας από την ουδετερότητα και πρότεινε τη συμμετοχή της στην επιχείρηση των δυνάμεων της Συνεννόησης στην Καλλίπολη. Ο Κωνσταντίνος δεν αποδέχτηκε την πρόταση του πρωθυπουργού και ο Βενιζέλος ήταν αναγκασμένος να παραιτηθεί.

Ο Εθνικός Διχασμός. Η παραίτηση της κυβέρνησης, τον Φεβρουάριο του 1915, εγκαινίασε μια μακρά περίοδο πολιτικής και συνταγματικής ανωμαλίας και περιπετειών της χώρας, εξέθεσε δε την Ελλάδα σε σοβαρούς εξωτερικούς κινδύνους. Η μετά το 1915 περίοδος της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας έμεινε γνωστή ως εποχή του «*Εθνικού Διχασμού*», για τον λόγο ότι η διαφωνία και η ρήξη στην κορυφή της εξουσίας δίχασαν το έθνος επί είκοσι και πλέον χρόνια και προκάλεσαν σοβαρές πολιτικές και συνταγματικές στρεβλώσεις.

Οι εκλογές του Μαΐου του 1915 έδωσαν και πάλι τη νίκη στον Βενιζέλο και ανανέωσαν τη λαϊκή εντολή να χειριστεί αυτός τις τύχες της χώρας. Η άρνηση πλέον του Κωνσταντίνου να επιτρέψει στον εκλεγμένο πρωθυπουργό να εφαρμόσει την πολιτική που ενέκρινε ο λαός και ο εξαναγκασμός του σε νέα παραίτηση αποτελούσαν συνταγματική εκτροπή.

Οι εκλογές του Δεκεμβρίου του 1915, από τις οποίες απέσχε το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Βενιζέλου, επιβεβαίωσαν το ρήγμα στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, το οποίο σύντομα έγινε χάσμα αγεφύρωτο. Ο Βενιζέλος κατήγγειλε τον Κωνσταντίνο για ωμή παραβίαση του Συντάγματος, ενώ την εθνική αντιπροσωπεία που προήλθε από τις εκλογές τη θεώρησε αντισυνταγματική. Στο εξής και έως την εκθρόνιση του Κωνσταντίνου, το 1917, την Ελλάδα ουσιαστικά κυβερνούσαν ο βασιλιάς και οι σύμβουλοί του, με τη συναίνεση μιας

εθνικής αντιπροσωπείας που εκπροσωπούσε μέρος μόνο του λαού.

Ο Βενιζέλος, αντιμέτωπος με την κατάφωρη παραβίαση του Συντάγματος, οδηγήθηκε στην επανάσταση. Τη στάση του Βενιζέλου ενίσχυσαν αφενός οι εκπρόσωποι της Γαλλίας και της Αγγλίας, οι οποίες με τη συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης είχαν ήδη αποστείλει στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη, και αφετέρου συνεργάτες και υποστηρικτές του στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι εύλογα ανησυχούσαν για την τύχη των Ελλήνων της Μακεδονίας, σε περίπτωση που εισέβαλλαν στην περιοχή βουλγαρικά στρατεύματα, και οι οποίοι συνέστησαν την *Επιτροπή Εθνικής Άμυνας*.

Πράγματι, η κατάληψη του οχυρού Ρούπελ από βουλγαρικές δυνάμεις τον Μάιο του 1916 έδωσε το δικαίωμα, από τη μία πλευρά, στον Βενιζέλο να καταγγείλει τον Κωνσταντίνο και την κυβέρνησή του ότι δεν ήταν σε θέση να προστατεύσουν τη χώρα και, από την άλλη, στις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Αγγλίας να παραμερίσουν και τους τελευταίους δισταγμούς τους ως προς τον πειθαναγκασμό της ελληνικής κυβέρνησης να εγκαταλείψει την ουδετερότητα. Έτσι, οι στόλοι της Αγγλίας και της Γαλλίας επέβαλαν μερικό αποκλεισμό των ελληνικών παραλιών, ενώ οι εκπρόσωποι των δύο δυνάμεων απαίτησαν από την ελληνική κυβέρνηση την αποστράτευση των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, την άμεση αντικατάσταση της φιλοβασιλικής κυβέρνησης, τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών.

Η ωμή επέμβαση της Γαλλίας και της Αγγλίας στα εσωτερικά της χώρας χρησιμοποιήθηκε από τους εκπροσώπους της Γερμανίας για την περαιτέρω υπονόμευση του κύρους του Βενιζέλου, ενώ η αποστράτευση οδήγησε στη συγκρότηση συνδέσμων επιστράτων με αντιβενιζελικό προσανατολισμό. Οι δύο παρατάξεις διέθεταν πλέον και τις δυνάμεις κρούσης τους, οι βασιλικοί (οι αντιβενιζελικοί, όπως καθιερώθηκε έκτοτε να ονομάζονται) τους «*Επίστρατους*»* και οι βενιζελικοί τους «*Άμυνίτες*» της Θεσσαλονίκης, σύντομα μάλιστα θα αποκτούσαν και την αποκλειστική επικράτειά τους, οι βασιλικοί την «*Παλαιά Ελλάδα*» και οι βενιζελικοί τις «*Νέες Χώρες*», με πρωτεύουσα την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη αντιστοίχως.

Οι εξελίξεις, καθώς τελείωνε το θέρους του 1916, ήταν ραγδαίες. Ισχυρές βουλγαρικές δυνάμεις εισέβαλλαν στην Ανατολική Μακεδονία και κατέλαβαν σημαντικό τμήμα της περιοχής. Οι βουλγαρικές στρατιωτικές αρχές έσπευσαν να εξαπολύσουν διωγμό εναντίον των Ελλήνων, με σκοπό την εκδίωξη του ελληνικού πληθυσμού.

Φωτογραφίες από την περίοδο του Εθνικού Δικασμού με οπαδούς του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου που φέρουν τα ανάλογα πλακάτ. Ο Εθνικός Δικασμός είχε πολιτικά αίτια, ενώ οι συνέπειές του για την Ελλάδα υπήρξαν πολύ σοβαρές.

Το Κίνημα της «Εθνικής Άμυνας» και τα «Νοεμβριανά». Στις 16/29 Αυγούστου 1916 εκδηλώθηκε το αναμενόμενο κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη, με την υποστήριξη του Γάλλου στρατηγού Σαράιγ, αλλά όχι και του Βενιζέλου στην αρχή. Ο Βενιζέλος δίσταζε να ηγηθεί του κινήματος, επειδή απέβλεπε στην εθνική ενότητα, προκειμένου να αντιμετωπίσει η χώρα τη βουλγαρική απειλή, αλλά υποχρεώθηκε από τα πράγματα να αναλάβει την ηγεσία του, για να επισπεύσει την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Συνεννόησης.

Η απουσία ωστόσο ομοφωνίας μεταξύ των συμμάχων της Συνεννόησης έδινε τη δυνατότητα στον Κωνσταντίνο και την κυβέρνησή του να αποδέχονται τα διάφορα αιτήματά τους και στη συνέχεια να κωλυσιεργούν ή και να αθετούν τα υπεσχημένα. Συνέπεια αυτής της τακτικής ήταν τα «**Νοεμβριανά**» του 1916, αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ μονάδων πιστών στην κυβέρνηση της Αθήνας και αγημάτων που είχαν αποβιβάσει οι Γάλλοι, για να παραλάβουν πολεμικό υλικό που είχε συμφωνήσει να παραδώσει η κυβέρνηση. Οι συγκρούσεις αυτές, αλλά και τα σοβαρότατα έκτροπα και οι διώξεις που ακολούθησαν εναντίον βενιζελικών στην ελληνική πρωτεύουσα, με πρωταγωνιστές τους αντιβενιζελικούς «Επίστρατους», είχαν ως συνέπεια τη σκλήρυνση της θέσης της Γαλλίας έναντι του Κωνσταντίνου και την εκθρόνισή του.

Η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου και η είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο.

Την πρωτοβουλία της εκθρόνισης ανέλαβε εν τέλει η Γαλλία, με τη συναίνεση της Αγγλίας και της Ιταλίας. Στις 29 Μαΐου/11 Ιουνίου 1917 ειδικός εκπρόσωπος της Γαλλίας επέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση τελεσίγραφο με το οποίο απαιτούσε την παραίτηση του Κωνσταντίνου, που απομακρύνθηκε από τον θρόνο της Ελλάδας αυθημερόν, χωρίς να παραιτηθεί από τα δικαιώματά του. Την επομένη, 30 Μαΐου/12 Ιουνίου, αναγορεύτηκε βασιλιάς της Ελλάδας ο δευτερότοκος γιος του Αλέξανδρος.

Οι εκπρόσωποι της Γαλλίας και της Αγγλίας έσπευσαν τότε να άρουν τον αποκλεισμό της χώρας και να διευκολύνουν την προώθηση σιτηρών στην ελληνική πρωτεύουσα. Ακολούθησε ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης από τον Βενιζέλο, η οποία έσπευσε να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας και των συμμάχων της.

Η Ελλάδα παρέμενε βαθύτατα διχασμένη και οι ένοπλες δυνάμεις της ήταν βαρύτατα τραυματισμένες από την παρατεταμένη κρίση, τις αποστρατείες και τις διώξεις. Κατόρθωσε όμως η κυβέρνηση του Βενιζέλου να σχηματίσει –από τα συντρίμια του νικηφόρου στρατού των Βαλκανικών Πολέμων– αξιόμαχες μονάδες, οι οποίες διακρίθηκαν στο μακεδονικό μέτωπο, συνέβαλαν αποφασιστικά στη νίκη των συμμάχων της Συνεννόησης στο μέτωπο αυτό και αποκατέστησαν το τραυματισμένο κύρος των ενόπλων δυνάμεων της χώρας. Χωρίς τη συμβολή αυτή στα πεδία των μαχών δε θα ήταν δυνατή η συμμετοχή της Ελλάδας στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων μεταξύ των νικητών για τη ρύθμιση των διάφορων ζητημάτων μεταξύ των δύο εμπόλεμων συνασπισμών.

Ερωτήσεις

1. Πώς συνδέεται ο Εθνικός Διχασμός στην ελληνική πολιτική ζωή των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;
2. Να εξηγήσετε τη σημασία των όρων «Εθνική Άμυνα», «Νοεμβριανά» «Νέες Χώρες».